

Formation of Psychoanalytical Pedagogy in the context of S. Freud's metapsychology (Part 2). In the second part, the features of the psychoanalytic pedagogy of S. Freud are revealed in the context of the structural model of the psyche. The theoretical basis of sex education and the dominant role of drives in the work of the child's psyche are substantiated. Attention is focused on the interaction of "Id", "Ego" and "Super-Ego". It is proved that the tasks of psychoanalysis in education are identical to the tasks in psychotherapy, and the work of the teacher should be focused on expanding the work of "Ego" and reducing the influence of "Id". It was concluded that the framework of psychoanalytic pedagogy was the provisions on the study of pedagogical problems through the interaction between "Id", "Ego" and "Super-Ego"; the adoption of a constant conflict between individual desires and collective norms; attitude to education as to the prevention of irrational behavioral manifestations.

Key words: psychoanalysis, pedagogy, psychoanalytic pedagogy, sexual education, S. Freud, metapsychology.

УДК 821.161.2.09(477.87) «18-19»

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-258-260

Шинкар Марія Іванівна,

магістр, корекційний психолог,

Центр здоров'я та розвитку «Коло сім'ї», м. Львів,

Сньозик Ганна Іванівна,

магістр, спеціаліст з науково-дослідної роботи,

Карпатський інститут підприємництва Університету «Україна», м. Хуст

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ФЕДОРА ПОТУШНЯКА

У статті досліджуються ментальні особливості закарпатських українців у наукових та художніх творах Ф.Потушняка. Увагу зосереджено на новелістиці письменника та його етнопсихологічних й етнографічних працях «Світогляд закарпатського народу», «Закарпатська українська етнографія». Встановлено, що науково-творча діяльність Ф.Потушняка є яскравим втіленням його ідейних переконань. Закарпатоукраїнський митець глибоко вивчав і систематизував філософію, етнографію та етнопсихологію краю, що надало йому можливість відобразити цілісну картину духу закарпатського українця у базових психоментальних рисах.

Ключові слова: ментальність, Федір Потушняк, етнопсихологія, закарпатоукраїнці, новелістика, регіональний психотип.

Постановка проблеми. Етнопсихологія (грец. *Ethnos* – плем'я народ, *psyche* – душа і *logos* – слово, вчення) – наука про психічні особливості, ментальність народу, властивості національного характеру [4, с. 251]. В Україні етнопсихологія започаткована працями М. Костомарова, В. Антоновича, І. Нечуя-Левицького, М. Драгоманова, М. Грушевського, розроблялася вченими націоцентричної орієнтації (Я. Ярема, Г. Ващенко, В. Янів, В. Стебельський, Г. Васильович та ін.). Для літературознавців етнопсихологія цікава тим, що у своїх дослідженнях широко використовує фольклор і художню літературу письменників різних епох як матеріал, в якому відображено риси українського менталітету.

Федір Михайлович Потушняк (1910-1960) – один з визначних культурно-освітніх діячів і творців української культури Закарпаття 40-50-х років ХХ ст., що посів помітне місце в історії української літератури Закарпаття, зробив вагомий внесок у наукове вивчення краю в гуманітарних аспектах (етнологія, археологія, історія, філософія, фольклористика, етнопсихологія). Він глибоко усвідомлював фундаментальну роль літератури в самоіндетифікації та самовдосконаленні етносу: «Література має велику задачу в культурному житті народу. Це вона відкриває нам очі на наше духовне народне я, на ті глибокі скриті тайники, які в житті народу учинкують. Без літератури ми ніколи не пізнаємо себе, ані нас ніхто не пізнає, ані не здобудемо собі відповідне оцінення і в найближчих нам народів» [10, с. 461]. Предметом літератури, на думку Ф. Потушняка, має стати «передусім дух народу і його суттєва основа» [10, с. 462]. А характеризувати дух закарпатського українця «можна тільки із вивчення його життя, фольклору, вірувань» [11, с. 76].

Науково-творча діяльність Ф. Потушняка є яскравим втіленням його ідейних переконань. Закарпатоукраїнський митець глибоко вивчав і систематизував філософію, етнографію та етнопсихологію краю, що дало йому можливість у власній художній творчості, передусім новелістиці, відобразити цілісну картину специфіки духу закарпатського українця у базових психоментальних рисах. Письменник відійшов від практики етнографічного побутописання своїх попередників і творив у руслі модерної літератури, яка поставила в центр уваги людину, «її внутрішні проблеми та ментальні процеси» [7, с. 21]. Л.Горболіс зазначила, що для письменників-модерністів, володіння інформацією етнопсихологічного та етнокультурного змісту

«означало урізноманітнити зв'язки літератури з життям, заглибитись у суспільно-економічні процеси, психологію, внутрішній світ, етику героїв, його зв'язки з природою, громадою, сакральним світом, іншими особливостями, удосконалити художнє моделювання дійсності» [2, с. 39].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Дослідники з'ясували неповторну вартість новелістики Ф. Потушняка саме із майстерним відтворенням психологічних основ закарпатоукраїнців. Микола Лелекач вбачав у творах Ф.Потушняка, особливо у тих, «теми котрих автор бере з народних вірувань», «незвичайно велику літературну цінну» [3, с. 71]. На думку Василя Маркуся, джерелом оповідань письменника є «духовний світ нашого народу, підкарпатського села, якого автор єсть красним знавцем» [5, с. 202].

Перший ґрунтовний дослідник доробку Ф.Потушняка Євген Недзельський зазначив, що у прозі письменника «є дух народу, трепет народної душі» [8, № 43]. У «Критичних замітках про творчість Ф. Потушняка» літературознавець застосував цілісний підхід до висвітлення постаті митця, дослідив глибинний взаємозв'язок між його етнографічною працею і літературною творчістю. На думку критика наукова робота і художній дар Ф. Потушняка «дали йому через душу свого народу проникнути до глибини душі людини взагалі. Ідучи углиб реального, письменник досяг глибинного шару загальнолюдського» [8, № 45].

На присутність у новелістиці Ф. Потушняка «народного духу» вказували також інші дослідники – І. Вишневський, В. Микитась, В. Фединишинець, В. Поп, Л. Голомб, М.Тиводар та ін. Увага до ментальних особливостей сприяла розгортанню екзистенційної проблематики у новелістиці Ф. Потушняка, адже українська ментальність є найсприятливішим ґрунтом для розвитку екзистенційного типу філософствування [6, с. 7]. Отже, усі дослідники наукової та художньої спадщини Ф. Потушняка звертали увагу на її ментальну спрямованість, однак системно це питання ще не вивчалось.

Мета статті: окреслити ментальний профіль закарпатського українця у новелістиці Ф. Потушняка та його етнопсихологічних й етнографічних працях.

Результати дослідження. Психологічну структуру характеру закарпатського українця Ф. Потушняк дослідив головним чином у працях «Світогляд закарпатського народу» та «Закарпатська українська етнографія». Дослідник виокремив головні характерологічні риси психотипу українця Закарпаття

початку ХХ ст.: містицизм, забобонність, велику прив'язаність до рідної скиби – свого краю, природи, родини, недовірливість і приниженість та, водночас, протест проти соціальної несправедливості. Ф. Потушняк підкреслив такі відмінні ознаки темпераменту закарпатця від інших регіональних етнотипів українців, як колективізм і раціоналізм на противагу індивідуалізму та кордоцентризму.

Етнопсихологічні дослідження Ф. Потушняка органічно доповнює його новелістика, де ментальність закарпатських українців розкривається безпосередньо у психоповедінкових реакціях на життєві, часто межові ситуації. Такий ракурс дозволяє чіткіше визначити, проаналізувати та осмислити вдачу українських закарпатських селян, її вади та переваги, адже «література, як форма національної свідомості, спосіб самоздійснення нації, має зображати і ті, й інші, зображувати їх у єдності суперечностей заради самопізнання та самовдосконалення [11, с. 80]. Особливу увагу в новелістиці Ф. Потушняка звернув на сильну віру карпатоукраїнця початку ХХ ст. у містичні явища, яка межує із забобонністю – відсутністю правильного, наукового уявлення про зв'язки та закономірності явищ природи та суспільства. Віра у «нечисте» та викликаний нею містичний страх лежать в основі сюжетів цілої низки новел – «Американтош», «В мочарах», «Верба», «Вітряник», «Дарунок», «Упир», «Капелюх із зеленим пером».

У праці «Світогляд закарпатського народу» Ф. Потушняк наголошує на релігійній забобонності земляків: «Закарпатський українець не проник углиб релігійного поняття. Релігійна інституція у нього є продуктом установи, нормою, а не проявом спеціальної психіки... Він сильно забобонний, що є проявом соціальним, а не впливає зі самої душевної властивості народу [11, с. 86]. До проблеми релігійної забобонності Ф. Потушняк звертається і в новелі «Чудо». Осмислюючи віру закарпатських українців у Бога, письменник вказав на її практичну основу: «... за виконання обрядів, присисів, за молитви, дари і т. п. людина отримує на тому світі щасливе життя, а в противному пекло» [9, с. 67]. Загалом, на тлі сюжету новели «Чудо» у панорамній картині – «Церква блищала золоченим хрестом високо над розквітлим селом» [11, с. 81]. Ф. Потушняк змалював потяг закарпатського українця до Бога. Образ церкви, яка повна народу і об'єднує всі вікові категорії людей: старих, великих і маленьких, – постає моделлю буття, вічності.

Досліджуючи особливості психіки закарпатського українця, Ф.Потушняк відзначав таку негативну рису, як покірність, виплекану гнітом панщини і лихварства [11, с. 80]. Проблеми нездатності людини до спротиву несправедливості письменник порушує у новелах «Пригода», «Пугач», «Коза». Проте у більшості новел Ф.Потушняк показує, що загнані у крайні межі закарпатські українці дають опір «панам-гелевачам». Вияви духовної сили закарпатської частини українського народу у вигляді рішучого протесту і боротьби проти соціальної несправедливості, ментальна орієнтація на активну особистість властиві для новел «Візник», «Анатомія», «Сила життя», «Сільські лицарі», «Три богатирі».

І. Абрамова зазначає, що «етнопсихологічні концепції національного характеру враховують присутність такого фундаментального компонента етнічної ідентичності, як архетипи колективного несвідомого» [1, с. 12]. Рідна скиба, прив'язаність закарпатського селянина до якої акцентує у етнопсихологічних студіях Ф. Потушняка, становить Архетип Землі, Великої Матері у його творчості. Глибокий праязв'язок закарпатоукраїнця із землею письменник простежує у новелі «Прадідівська».

Ф. Потушняк – етнограф наголошував на родинній прив'язаності закарпатця: «Родина – це середовище, без якого він не може жити. Родичі, діти, жінка – це частина його тілесна і душевна. Він ніколи не лишить жінку, дітей.» [11, с. 80]. Родина виступає етноментальним архетипом у новелі «Право на життя». Тут звучить ідея цінності людської особистості взагалі і в рамках сімейних стосунків.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Ф. Потушняк, озброєний етнопсихологічними знаннями, у власній новелістиці змодельовав самобутній характерологічний портрет українців історико-етнографічного регіону Закарпаття. Письменник вказав на проблеми комплексу страху, забобонності, меншвартості, приниженості закарпатоукраїнця. Зосередження уваги на недоліках етноментальності українців Закарпаття спрямоване на їх усунення, на народне самовдосконалення, оздоровлення народного духу. Висвітлення таких переваг, як волелюбність, протест проти соціальної несправедливості та зв'язок із землею, родиною вказує на неповторне, горде і високо моральне духовне обличчя закарпатських українців.

Список використаних джерел

1. Абрамова І. Художнє трактування етнопсихологічних типів українця у прозі І.С.Нечуя-Левицького 60-80-х років ХІХ століття / І.Абрамова // Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2002. – 18 с.
2. Горболіс Л. Парадигма народнорелігійної моральності в прозі українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. / Л.Горболіс. – Суми: ВАТ «СОД» видавництво «Козацький вал», 2004. – 200 с.
3. Лелекач М. Нові книжки: Пасічник: Оповідання. Народна бібліотека. – Ч. 10 / М.Лелекач // Літературна неділя. – 1942. – Р. II. – Ч. 7. – С. 71.
4. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Гром'яка, Ю.Коваліва, В.Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
5. Маркусь В. Нові книжки: Ф.Пасічник. Гріх та інші оповідання. Народна бібліотека. – Ч. 30 / В.Маркусь // Літературна неділя. – 1944. – Р. IV. – Ч. 17. – С. 202-204.
6. Михайловська Н. Трагічні оптимісти. Екзистенційне філософствування в українській літературі ХІХ – першої половини ХХ ст. / Н.Михайловська. – Львів: Світ, 1998. – 212 с.
7. Небесьо Б. Любовний трикутник: Іван Франко – народ – модернізм / Б. Небесьо. – Сучасність. – Вересень. – 1991. – Ч. 9 (365). – С. 17-25.
8. Недзельський Є. Критические заметки о творчестве Ф. Потушняка / Є. Недзельський // Русское слово – 1942. – № 42-47.
9. Потушняк Ф. Мати-земля: Оповідання та ч. 3-тя роману «Повінь» / Ф. Потушняк. – Ужгород: Закарпат. обл. кн.-газ. вид-во, 1962. – 240 с.
10. Потушняк Ф. Рідна література / Ф.Потушняк // Потушняк Ф., Петровці І. Ворожки Осійських босоркань / Упорядкував І. Петровці. – Осій, 2011. – С. 461-462.
11. Потушняк Ф. Світогляд закарпатського народу / Ф. Потушняк // Потушняк Ф. Я і безконечність (Нариси історії філософії Закарпаття). – Ужгород: Гражда, 2003. – С. 75-88.

References

1. Abramova, I., 2002. Artistic interpretation of ethnopsychological types of Ukrainian in prose by I.S.Nechoyu-Levitsky 60-80-ies of the XIX century / I.Abramova // Autoref. dis. ... kand.filol.nauc. – Zaporozhye, 2002. – 18 p.
2. Gorbulis, L., 2004. The paradigm of religious moral in the prose of Ukrainian writers of the late nineteenth and early twentieth centuries. / L. Horboris. – Sumy: OJSC «SOD» publishing house «Kozatsky Val», 2004 – 200 p.

3. Lelecach, M., 1942. New books: Pasichnyk: Storytelling. National Library. – Ch. 10 / M.Lelecach // Literary Sunday. – 1942. – R. II. – Ch. 7. – P. 71.
4. Literary dictionary-directory, 2007 / Ed. R.Gromyaka, Y.Kovaliva, V.Teremka. – K.: VC «Academy», 2007. – 752 p.
5. Markus, V., 1944. New books: F.Pasichnyk. Sin and other stories. National Library. – Ch. 30 / B.Markus // Literary Sunday. – 1944. – R. IV. – Ch. 17. – P. 202-204.
6. Mikhailovskaya, N., 1998. Tragic optimists. Existential philosophizing in the Ukrainian literature of the nineteenth and first half of the twentieth century / N.Mikhailovskaya. – Lviv: World, 1998. – 212 p.
7. Nebeso, B., 1991. Love Triangle: Ivan Franko – People – Modernism / B.Nebeso. – Contemporaneity. – September – 1991. – Ch. 9 (365). – P. 17-25.
8. Nedzelsky, Y., 1942. Critical Notes on the Works of F.Potashniak / E.Nedzelsky // Russian Words. – 1942. – P. 42-47.
9. Patushnyak, F., 1962. Motherland: Stories and Part 3 of the novel «Flood» / F.Patushniak. – Uzhgorod: Transcarpathia. region kn.-gas. Type-in, 1962. – 240 p.
10. Patushnyak, F., 2011. Native literature / F.Patushniak // Patushnyak F., Petrovich I. Enemies of the Ossian bourgeoisie / Arranged by I. Petrovtsy. – Axis, 2011. – P. 461-462.
11. Patushnyak, F., 2003. Worldview of the Transcarpathian people / F.Patushnyak // Patushnyak F. I'm Infinite (Essays on the History of the Transcarpathian Philosophy). – Uzhgorod: Grazhda, 2003. – P. 75-88.

В статье исследуются ментальные особенности закарпатских украинцев в научных и художественных произведениях Ф. Потоушняка. Внимание сосредоточено на новеллистике писателя и его этнопсихологических и этнографических трудах «Мировоззрение закарпатского народа», «Закарпатская украинская этнография». Установлено, что научно-творческая деятельность Ф. Потоушняка является ярким воплощением его идейных убеждений. Закарпатоукраинский художник глубоко изучал и систематизировал философию, этнографию и этнопсихологию края, которое предоставило ему возможность отразить целостную картину духа закарпатского украинца в базовых психоментальных чертах.

Ключевые слова: ментальность, Федор Потоушник, этнопсихология, закарпатоукраинцы, новеллистика, региональный психотип.

Maria Shynkar, Anna Snozyk. Ethnopsihologicheskie studios by Fyodor Patushnyak. For literary critics, ethnopsychology is interesting because in its researches folklore and fiction of different epochs are widely used as a material that reflects the features of the Ukrainian mentality. The scientific and creative activity of F. Patushniak is a vivid embodiment of his ideological beliefs. Transcarpathian Ukrainian artist deeply studied and systematized the philosophy, ethnography and ethnopsychology of the region, which gave him the opportunity in his own artistic work, first of all, in the novels, to depict a coherent picture of the specifics of the spirit of Transcarpathian Ukrainian in basic psychological traits. The writer departed from the practice of ethnographic writing of his predecessors and worked in the framework of modern literature, which placed the person in the center of attention, "its internal problems and mental processes". The purpose of the present study is to outline the mental profile of Transcarpathian Ukrainian in F. Potushniak's journalism and its ethnopsychological and ethnographic works. The psychological structure of the nature of Transcarpathian Ukrainian F.Potushnyak explored mainly in the writings "Worldview of Transcarpathian people" and "Transcarpathian Ukrainian ethnography". The researcher outlined the main characterological features of the psychotype of a Ukrainian of Zakarpattia at the beginning of the 20th century: mysticism, superstition, great attachment to his native chip - his land, nature, family, distrust and humiliation, and, at the same time, a protest against social injustice. F.Potushnyak emphasized such distinctive features of the Transcarpathian temperament from other regional ethnotypes of Ukrainians, such as collectivism and rationalism, as opposed to individualism and cordocentrism. Ethnopsihologicheskie research F.Potushniak organically complements his novels, where the mentality of Transcarpathian Ukrainians is revealed directly in psycho-behavioral reactions to vital, often boundary situations. F.Potushnyak, armed with ethnoscological knowledge, in his own novels, was modeling a characteristic character portrait of Ukrainians of the historical and ethnographic region of Transcarpathia. The writer pointed to the problems of a complex of fear, superstition, low-levelness, humiliation of Transcarpathians. Focusing on the disadvantages of ethnonality of Ukrainians in Transcarpathia is aimed at eliminating them, improving people's self-perfection, and improving the people's spirit. Covering such benefits as freedom of love, protest against social injustice and ties with the earth, the family points to the unique, proud and highly moral nature of Transcarpathian Ukrainians.

Key words: mentality, Fyodor Patushniak, ethnopsychology, Transcarpathians, novels, regional psychotype.

УДК 14:159.955(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-260-264

Lechner Ilona,

doktorjelölt, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Magyarország tanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász

A FOGALMI METAFORÁK SZEREPE A BŰN FOGALOM KONCEPTUALIZÁCIÓJA SORÁN

A tanulmány részletesen foglalkozik a konceptualizációs folyamattal, a nyelv, a gondolkodás valamint a kultúra összefüggéseivel. Bemutatja a fogalmi metafora-elmélet legfőbb jellemzőit, illetve kihangsúlyozza annak fontos szerepét a konceptualizáció során. Az elmélet szerint elvont fogalmakat konkrét fogalmak segítségével érthetünk meg. Ezt a folyamatot a 'bűn' fogalom példáján mutatja be számos példát sorakoztatva fel.

Kulcsszavak: konceptualizáció, fogalmi metafora, fogalmi metafora-elmélet, elvont fogalmak.

Bevezetés: problémafelvetés Egy fogalomnak csak akkor van jelentése számunkra, csak akkor hordoz információt, ha azzal kapcsolatosan van bármilyen tapasztalatunk. A jelentés valójában azonos a konceptualizációval [1: 243]. Egy fogalom konceptualizációja, vagyis jelentésének megalkotása elménkben különböző kognitív folyamatok, pl. kategorizáció, fogalmi keretek (framek) létrehozása, metafora, metonímia, fogalmi integráció, alak-háttér elrendezés, képi séma stb. eredményeként történhet meg, mely folyamatok nagy része testi tapasztalatainkra vezethető vissza. A fogalmak között egy framen

belül metonimikus, különböző framek fogalmi között pedig metaforikus kapcsolatokat hozhatunk létre. Testi, valamint a perceptuális észlelés során szerzett tapasztalatainkból képi sémákat építünk fel, melyeket felhasználunk mentális terek, és további kapcsolatok létesítésére. Mindezek hozzájárulnak a fizikai, szociális és kulturális környezetünkben lévő tárgyak/események/fogalmak értelmezésének sikerességéhez, vagyis a jelentés megalkotásához.

A kognitív mechanizmusok nem tudatosan működnek, és nélkülük lehetetlen lenne számunkra értelmezni a körülöttünk lévő világot